

ХУЛОСАИ

Шурои диссертатсионии 6D.КOA-O18 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илм Парвандаи аттестатсионии № _____

Қарори Шурои диссертатсионӣ аз 9 январи соли 2024, таҳти №49 бораи сазовор донишани Анушервони Исрофил, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ.

Диссертатсияи Анушервони Исрофил дар мавзӯи: «Одатҳо дар муомилоти маданӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.03 – Ҳуқуқи граждани, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи оилавӣ, ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ пешниҳод шудааст, дар таърихи 10 октябри соли 2023, суратмаҷлиси №45 аз ҷониби Шурои диссертатсионии 6D.КOA-O18-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, кӯчаи Буни Ҳисорак, толори Шурои диссертатсионии факултети ҳуқуқшиносӣ, Фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 07 январи соли 2022, таҳти №16/шд) ба ҳимоя қабул карда шудааст.

Довталаби дараҷаи илмӣ Анушервони Исрофил 12 - уми августи соли 1993 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таваллуд шудааст. Мавсуф соли 2011 ба шуъбаи рузонаи факултети ҳуқуқшиносии ДМТ дохил шуда, муассисаи таълимии мазкурро соли 2016 аз рӯи ихтисоси ҳуқуқшиносӣ хатм намудааст.

Аз соли 2017 то 2020 дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳайси сармутахассиси шуъбаи қонунгузории граждани, соҳибкорӣ ва оилавӣ фаъолият намуда, аз соли 2020 то ҳол дар Корхонаи воҳиди давлатии «Бонки амонатгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон «Амонатбанк»» ба ҳайси ҳуқуқшиноси пешбари идораи ҳуқуқ фаъолият менамояд ва аз соли 2019 то инҷониб унвонҷӯи шуъбаи хусусии Институтси фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон мебошад.

Мавзӯи диссертатсия – «Одатҳо дар муомилоти маданӣ» бо Қарори Шурои Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон аз 29-уми марти соли 2019, №3 тасдиқ шудааст. Диссертатсияи унвонҷӯӣ дар мавзӯи «Одатҳо дар муомилоти маданӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.03 – Ҳуқуқи граждани, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи оилавӣ, ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ дар шуъбаи ҳуқуқи хусусии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон иҷро гардидааст. Диссертатсияи унвонҷӯӣ дар ҷаласаи шуъбаи ҳуқуқи хусусии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ба ҳимоя тавсия дода шудааст (аз санаи 30-юми июни соли 2023, суратмаҷлиси №5).

Роҳбари илмӣ: Раҳимзода Маҳмад Забир - доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, узви вобаста Академияи миллии илмҳои

Тоҷикистон, сарходими илмии шӯъбаи ҳуқуқи хусусии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон.

Муқарризони расмӣ:

– **Аминова Фарида Маҳмадаминовна** – и.в. профессор, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, мудирӣ кафедраи ҳуқуқи байналмилалӣ ва ҳуқуқшиносии муқоисавии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи (Славянии) Россия ва Тоҷикистон тақризи мусбат додааст;

– **Собирзода Исфандиёр Салом** - номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, ректори Донишкадаи тақмили ихтисоси Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризи мусбат додааст.

– **Муассисаи пешбар:** «Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (ш. Душанбе). Дар маҷмӯъ тақризи муассисаи пешбар мусбат мебошад. Дар ҳуҷҷаҳои мусбӣ додасудаи муассиса, ки аз ҷониби ташхисгар Мирзоев П.И., номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, мудирӣ кафедраи ҳуқуқ ва ҳуқуқшиносии муқоисавӣ, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент (ихтисос: 12.00.03 – Ҳуқуқи граждани, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи оилавӣ, ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ) омода гардида, аз ҷониби раиси семнари васеи илмӣ-назариявӣ, мудирӣ кафедраи ҳуқуқи маданӣ ва иқтисодии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Холинова М.М. ва дотсенти кафедраи ҳуқуқи маданӣ ва иқтисодии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Расулов Ф.М. имзо ва аз ҷониби Ректори Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор Ғафурзода А.Д. санаи 04.12.2023 сол тасдиқ шудааст, қайд мегардад, ки рисолаи Анушервони Исрофил доир ба мавзӯи «Одатҳо дар муомилоти маданӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ пешниҳод шудааст, ба талаботҳои бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ доир ба ихтисоси 12.00.03 – Ҳуқуқи граждани, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи оилавӣ, ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ мебошад.

Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Сатҳи навгонии илмӣ диссертатсионӣ, ақидаҳо, нуктаҳои илмӣ ва пешниҳоду тавсияҳои назариявӣ ва амалие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва инчунин тарзи навишт, масъалагузорӣ ва услуби таҳқиқоти илмӣ саҳми шахсии муаллифро тасдиқ менамоянд. Довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ доир ба мавзӯи диссертатсия ва моҳияти он 5 васоити таълимӣ, 15 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 7 адади онҳо дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиякардаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 8 мақола

дар нашрияҳои дигар ба таъб расонидааст. Интишороти ӯ нуктаҳои асосӣ, натиҷаҳо ва мазмуни диссертатсияро инъикос намуда, саҳми шахсии муаллифро собит менамоянд.

Муҳимтарин интишороти унвончу аз рӯи мавзӯи диссертатсия:

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1–М]. Анушервони И. Одатҳои муомилоти граждани дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] / И. Анушервони // Маҷаллаи Академияи ҳуқуқӣ Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. – 2018. - №3 (27). – С. 87-90. ISSN 2305-0535.

[2–М]. Анушервони И. Обычаи в гражданском обороте: постановка проблемы. [Текст] / Анушервони И. // Журнал «Правовая жизнь» Юридический факультет Таджикского национального университета. – 2018. – №4 (24) – С. 260-271. ISSN 2307 – 5198.

[3–М]. Анушервони И. Правовая природа и понятие обычаев в современном гражданском обороте. [Текст] / Анушервони И. // Журнал «Правовая жизнь» Юридический факультет Таджикского национального университета. – 2019. – №1 (26) – С. 188-203. ISSN 2307 – 5198.

[4–М]. Анушервони И. Правовая система Республики Таджикистан в годы государственной независимости. [Текст] / Анушервони И., И.Х. Бободжонзода // Журнал «Правовая жизнь» Юридический факультет Таджикского национального университета. – 2019. №2 (27). – С. 21-39. ISSN 2307 – 5198.

[5–М]. Анушервони И. Роль обычаев в регулировании имущественных отношений. [Текст] / Анушервони И. // Научно-информационный журнал «Правовая жизнь» Юридический факультет Таджикского национального университета. – 2020. – №2 (30). – С. 236-246. ISSN 2307 – 5198.

[6–М]. Анушервони И., Нуров Х.П. Историко – правовые основы развития правоотношений в сфере научно-технической деятельности в современном Таджикистане. [Текст] / Анушервони И., Х.П. Нуров // Журнал «Законодательства» Национального центра законодательства при Президенте Республики Таджикистан. – 2018. –№3 (31). – С. 26-30. ISSN 2410-2903.

[7–М]. Анушервони И. Проблемаи татбиқи одатҳои ҳуқуқӣ ҳамчун сарчашмаи ҳуқуқ: таҳлили назариявӣ ҳуқуқӣ. [Матн] / Анушервони И., М.З. Раҳимзода, // Маҷалаи илмӣ-амалӣ Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон Факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2022. – №4 (28). – С.123-137. ISSN 2414 9217.

II. Васоити таълимӣ:

[8–М]. Анушервони И., Раҳимзода М.З., Маҳмадшоев Ф.А., Нуров Ҳ.П., Ромиз Ҷ., Саидзода М.Ш., Ҳамроқулзода Б.А. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муҳоҷират” [Матн] / Анушервони И.,

М.З. Раҳимзода, Ф.А. Маҳмадшоев, Ҳ.П. Нуров, Ромиз Қ., М.Ш. Саидзода, Б.А. Ҳамроқулзода. Зери таҳрири Узви вобастаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, Арбоби илм ва техникаи Тоҷикистон, Раҳимзода Маҳмад Забир.- Душанбе: МДМТ. – 2017. – С.65-79, 97-98. ISBN 978-99975-985-5-4.

[9–М]. Анушервони И., Бобочонзода И.Ҳ. Саидзода М.Ш., Ҳамроқулзода Б.А. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳифзи ҳуқуқи кӯдак” [Матн] / Анушервони И., И.Ҳ. Бобочонзода, М.Ш. Саидзода, Б.А. Ҳамроқулзода. Зери таҳрири Раиси Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Шермуҳаммад Шоҳиён, - Душанбе: “ЭР-граф”. – 300 саҳ. ISBN 978-99975-50-70-5

[10–М]. Анушервони И., Маҳмадшозода Ф.А., Исмоилова М.И., Назаров Д.Д., Меликов У.А., Зарифов У. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи пешгирии зӯроварӣ дар оила» [Матн] / Анушервони И., Ф.А. Маҳмадшозода, М.И. Исмоилова, Д.Д. Назаров, У.А. Меликов, У.Зарифов. Зери назари Муовини директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ Маҳмадшозода Ф.А. – Душанбе: «ЭР-граф». – 2020. – С.67–77, 125-146. ISBN 978-99975-50-70-5.

[11–М]. Анушервони И., Саидзода И.Ҳ., Баҳриддинзода С.Э., Маҳмадшозода Ф.А., Бобокалонов Ғ.М., Пулатов А.С., Табаров Н., Мансурӣ Ш. ва дигарон. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гурезаҳо» [Матн] // Анушервони И., И.Ҳ. Саидзода, С.Э. Баҳриддинзода, Ф.А. Маҳмадшозода, Ғ.М. Бобокалонов, А.С. Пулатов, Н. Табаров, Ш. Мансурӣ ва дигарон. Зери назари таҳрири Директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, Саидзода И.Ҳ. – Душанбе: МДМТ – 2021. – С. 18-25. ISBN 978-99975-985-5-4.

[12–М]. Анушервони И., Саидзода И.Ҳ., Баҳриддинзода С. Э., Маҳмадшозода Ф. А., Бобокалонов Ғ. М., Пулатов А. С., Табаров Н., Мансурӣ Ш. ва дигарон. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гаравхона (ломбард)» [Матн] / Анушервони И., И.Ҳ. Саидзода, С.Э.Баҳриддинзода, Ф.А. Маҳмадшозода, Ғ.М. Бобокалонов, А.С.Пулатов, Н. Табаров, Ш.Мансурӣ. Зери таҳрири Директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, н.и.х., дотсент Саидзода Иззатулло Ҳабибулло. – Душанбе: ЭР-граф. – 2019. – С. 81-86. ISBN 978-99975-50-70-5.

III. Мақолаҳои илмие, ки дар дигар мачаллаҳо ва мачмӯаҳо чоп шудаанд:

[13–М]. Анушервони И. Нуров Ҳ.П. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории соҳаи меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузории меҳнати давлатҳои аъзои ИДМ. [Матн] / Анушервони И., Ҳ.П. Нуров // Мачаллаи «Қонунгузорӣ», Маркази миллии қонунгузории назди

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2017. – №2 (26). – С. 101-116. ISSN 2410-2903.

[14–М]. Анушервони И. Бободжонзода И.Х., Государственная независимость Таджикистана и национальное право. [Текст] / Анушервони И., И.Х. Бободжонзода // Мир политики и социологии. – Санкт-Петербург. – 2018. – №9-10 С.110-129. ISSN 22218-7499.

[15–М]. Анушервони И, Нуров Ҳ.П., Ёров А.А., Проблемы наследственного права в Республики Таджикистан [Текст] / Анушервони И., Ҳ.П. Нуров, А.А. Ёров // Маҷаллаи «Қонунгузорӣ», Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2018. – №1 (29). – С. 38-54. ISSN 2410-2903.

[16–М]. Анушервони И. Проблемаи ҳифзи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагон (сайёҳ) дар хизматрасонии сайёҳӣ. Нақши Ваҳдати милли дар пешрафти давлатдорӣ ва инкишофи қонунгузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. (Маҷмӯи мақолаҳои конференция бахшида ба 21-солагии Ваҳдати милли, соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ). [Матн] / Анушервони И. / Таҳти назари директори Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзоди илмҳои ҳуқуқ, дотсент Идизода Ф. Ф. – Душанбе: Нашриёти “Сино”. – 2018. – 186 саҳ. – С. 118-122. ISBN 978-99975-985-5-4.

[17–М]. Анушервони И. Проблемы применения обычаев в гражданском обороте. [Текст] / Анушервони И. / Национальная правовая система Республики Таджикистан и стран СНГ: анализ тенденций и перспектив развития: материалы VII международной научно-практической конференции, посвященной 25- летию Конституции Республики Таджикистан –Душанбе: РТСУ. – 2019.– 630 с. – С. 230-235. УДК 340.

[18–М]. Анушервони И., Шамсиддинзода И.Б. Ҳуқуқи кӯдак ба изҳори фикри худ [Матн] / Анушервони И., И.Б. Шамсиддинзода // Маҷаллаи «Қонунгузорӣ», Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2020. – №4 (40). – С. 48-52. ISSN 2410-2903.

[19–М]. Анушервони И., Бобочонзода И.Х. Одатҳо ҳамчун шакли ҳуқуқ: таҳлили назариявӣ ҳуқуқӣ. [Матн] / Анушервони И., И.Х. Бобочонзода // Асосҳои назариявӣ-меъёрии татбиқи ҳуқуқ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: монография / коллективи муаллифон; зери таҳрири д.и.х., профессор И.Х. Бобочонзода ва д.и.х., профессор А.Р. Нематов. –Душанбе: МН «Дониш», 2023. – 380 с.

[20–М]. Анушервони И. Проблемаҳои эътирофи одатҳо ҳамчун шакли ҳуқуқ дар фаъолияти қонунгузорӣ ва ҳуқуқтатбиқкунӣ. [Матн] / Анушервони И., И.Х. Бобочонзода // Асосҳои назариявӣ-меъёрии татбиқи ҳуқуқ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: монография / коллективи муаллифон; зери таҳрири д.и.х., профессор И.Х. Бобочонзода ва д.и.х., профессор А.Р. Нематов. –Душанбе: МН «Дониш», 2023. – 380 с.

Ба автореферати диссертатсия аз ҷониби шахсони зерин тақризхо навишта шуда, ба Шурои диссертатсионӣ ворид шудаанд:

Рачабзода Равшан Муҳиддин - доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, Раиси Кумитаи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба қонунгузорӣ ва ҳуқуқи инсон;

Меликов Умрилло Асадуллоевич - доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, и.в. профессори кафедраи ҳуқуқи Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон;

Расулов Бехзод Разоқович - номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, сардори идораи ҳуқуқи Бонки миллии Тоҷикистон;

Наботов Сиёвуш Холмуродович - доктори ҳуқуқ (PhD), дотсенти кафедраи ҳуқуқи тичоратӣ ва зиддикоррупсионии Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон.

Ҳамаи тақризхо мусбат буда, дар онҳо баъзе эроду тавсияҳои хусусияти мувоҳисавидошта пешниҳод шудааст. Аз ҷумла, зикр карда шудааст, ки аз тарафи муаллифи диссертатсия дар масъалаи одатҳо дар таносуб бо ахлоқ ва ҳуқуқ ба таври васеъ таҳлил нагардидааст, ки он метавонист нақши одатҳоро дар танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ ба таври умум муайян мекард.

Муқарризон ва муассисаи пешбар бо назардошти муқаррароти бандҳои 67-70 ва 74-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-уми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, интихоб ва таъин гардидаанд.

Ҳамчунин, интихоби муқарризони расмӣ ва муассисаи пешбар бо он асоснок карда мешавад, ки онҳо аз рӯи ихтисоси 12.00.03 – Ҳуқуқи граждани, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи оилавӣ, ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ дар сатҳи дахлдор таҳқиқоти илмӣ анҷом додаанд ва корҳои илмӣ таҳқиқотии онҳо ба масъалаи гуногуни кори илмии анҷомдодашуда, алоқамандии зич доранд.

Шурои диссертатсионӣ қайд мекунад, ки аз тарафи довталаби дараҷаи илмӣ дар асоси иҷро кардани таҳқиқоти илмӣ:

– **коркард карда шуд:** масъалаи одатҳо дар муомилоти маданӣ аз нуктаи назари ҳуқуқи маданӣ бори аввал ба шакли маҷмуавӣ дар доираи диссертатсияи номзадӣ баррасӣ карда шудааст;

– **муайян карда шуд:** одатҳо дар фарқият ба дигар меъёру ҳуқуқҳои иҷтимоӣ шакли хаттиро талаб намекунад, яъне, ифодаи зоҳирии он - ин қоидаҳои муқаррарии рафтори доираи шахсони номуайян мебошад, ки муносибатҳои ногусастани доранд, ки амали иштирокчиёни муомилоти маданиро танзим мекунанд. Одатҳо муаллифи мушаххас надоранд ва маҳсули фаъолияти дастҷамъона мебошанд. Офарандагони ҳуқуқи одатӣ, яъне, одамоне, ки дар ҳудуди муайян зиндагӣ мекунанд ва рафтори онҳо одатҳоеро ташкил медиҳад, ки онҳо бояд ҳамчун субъектҳои муомилоти мадания, ки ба онҳо тааллуқ доранд, баромад кунанд.

– **пешниҳод шудааст:** мафҳуми ҳуқуқи одатӣ ҳамчун меъёрҳои қонун дар истифодаи мунтазами он аз тарафи шумораи номуайяни иштирокчиёни

муомилоти маданӣ ифода карда мешавад. Чамъбасти аломатҳои одатҳои ҳуқуқи маданӣ ба мо имкон медиҳад ба хулоса оем, ки ин меъёрҳои ҳуқуқиест, ки ба меъёрҳои ахлоқӣ мувофиқат мекунад, ки дар гурӯҳи иҷтимоӣ ё ҷомеа ва дар соҳаи ҳаёти инсонӣ ба вуҷуд омада, дар натиҷаи такрори рафтори дахлдори иштирокчиёни муомилоти маданӣ мавҷудбуда, ки барои онҳо ҳатмӣ ва бо маҷбуркунии иҷтимоӣ таъмингардида, мебошад.

– **исбот шудааст:** истифодаи одатҳои дар меъёрҳои қонунгузори маданияи ҚТ пешбинигардида наметавонад ҳамчун шакли татбиқи меъёри ҳуқуқи одатӣ эътироф карда шаванд, зеро қонунгузор ба одате ишора мекунад, ки ниҳоят бояд риоя шавад, шакли одатии ҳудро гум карда, ба меъёри қонун табдил меёбад. Дар мавридҳои, ки қонун имконияти абстраксии истифодаи одатро дар муносибатҳои молумулкӣ бе нишон додани меъёрҳои мушаххаси одатҳои ҳуқуқи пешбинӣ кардааст (моддаи 5-и Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон), пешакӣ маълум нест, ки кадом меъёр дар байни дигар қоидаҳо иҷозат дода мешавад, ки дар амал пешбинӣ шудаанд. Далели он, ки одат бо эътирофи суд ба меъёри ҳуқуқ табдил меёбад, ҳуқуқтатбиқкунанда ҳуқуқ эҷод мекунад ва дар амал қоидаҳои рафтори дорой хусусияти ҳуқуқидоштаро татбиқ намекунад. Дар ин ҳолат амсоли судӣ унсурҳои одатро пурра ба худ мегирад;

– **ҷорӣ намудани:** доираи татбиқи одатҳоро бояд дар муомилоти маданӣ васеъ намуд. Инчунин, дар доираи танзими қобили қабул як доираи одатҳои ҳуқуқи маданияро инкишоф додан ба мақсад мувофиқ аст, ки дар он иштирокчиёни муомилоти маданӣ метавонанд қоидаҳои рафторро эҷод намуда, бо иродаи худ қоидаҳои рафторро интихоб намоянд. Қонунгузор дар дигар ҳолатҳо иродаи субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқии маданияро маҳдуд намуда, шартҳои пешбинӣ менамояд, ки дар он истифодаи одатҳо иҷозат дода намешавад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот бо он асоснок карда шудааст, ки: бори аввал масъалаҳои одатҳо дар муомилоти маданӣ ба таври муфассал таҳлил ва таҳқиқ карда шудаанд. Хулоса ва тавсияҳо, ки дар натиҷаи таҳқиқоти илмӣ ба даст оварда шудаанд, дар таҳқиқоти минбаъдаи масъалаҳои истифодаи одатҳо дар муомилоти маданӣ истифода бурда мешаванд. Хулоса ва тавсияҳо, ки дар рисола баён шудаанд, ба ташаккул ва рушди институти одатҳо дар ҚТ равона шудаанд. Тавсияҳо ва пешниҳодҳои дар таҳқиқот аз ҷониби диссертант манзургардида оид ба баланд бардоштани нақши ҳуқуқии одатӣ, танзим ва ҳалли муносибатҳои ҳуқуқии маданӣ метавонанд дар қонунгузорӣ ва амалия истифода шаванд. Инчунин мавод, хулоса ва тавсияҳои дар диссертатсия овардашуда метавонанд дар таълими назарияи давлат ва ҳуқуқ, ҳуқуқи маданӣ, ҳуқуқи мурофиавии маданӣ ва иқтисодӣ, инчунин дар муассисаҳои усулҳои алтернативии ҳалли баҳсҳо, аз қобили судҳои ҳакамӣ ва муҳокимаи арбитражӣ, ҳангоми навиштани рисолаҳо, монографияҳо ва дастурҳои илмӣ, дипломӣ, магистрӣ, корҳои курсӣ оид ба мавзӯи зикршуда истифода шаванд.

Вобаста ба масъалагузори дар диссертатсия ҷойдошта усулҳои умумиилмӣ ва махсус, аз қобили усулҳои диалектикӣ, эмпирикӣ ва мантикӣ,

расмӣ-ҳуқуқӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, таърихию ҳуқуқӣ ва ғайра ташкил медиҳанд. Усули диалектикӣ имкон додааст, ки масъалаҳои пайдоиш ва инкишофи одатҳо дар муомилоти маданӣ дар давраи инкишофи давлати тоҷикон, инчунин хусусиятҳои одатҳо ва татбиқи он дар ҳаёти халқҳои мавриди омӯзиш қарор дода шаванд. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ инчунин усулҳои таҳқиқотии эмпирикӣ ва мантикӣ истифода шудааст, ки имкон дод, ки дар бораи истифодаи одатҳо дар маҳал ё гурӯҳи одамон маълумоти бозғимод ба даст оварда шавад. Бо усули расмӣ-ҳуқуқӣ одатҳо ҳамчун меъёри иҷтимоӣ баррасӣ карда мешавад, ки ба танзими муносибатҳои муайяни муомилоти маданӣ равона шудааст. Бо усули муқоисавӣ-ҳуқуқӣ аҳамияти одатҳо дар қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии хориҷӣ, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ мавриди омӯзиш қарор дода шуд. Усули таърихию ҳуқуқӣ имкон дод, ки пайдоиш ва ташаккули одатҳо дар муомилоти маданӣ дар марҳалаҳои гуногуни инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистони таърихӣ омӯхта шудааст.

– **баён шудани** мафҳуми одатҳо дар муомилоти маданӣ дар асоси таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣ, қонунгузорӣ ва амалияи судӣ пешниҳод гардида, он ба гуруҳҳои муайян тасниф карда шудааст;

– **ошкор гардидани** аломатҳои одатҳо дар муомилоти маданӣ бо дарназардошти омилҳои тафовут бо дигар меъёрҳои иҷтимоӣ ва нақши онҳо дар танзими муносибатҳои ҳуқуқии маданӣ;

– **омӯхта шудани** истифода ва татбиқи одатҳо дар танзими муносибатҳои маданӣ-ҳуқуқӣ дар асоси таҳлили ҳамачонибаи сарчашмаҳои таърихӣ, низомҳои гуногуни ҳуқуқӣ, қонунгузорию ҚТ, давлатҳои хориҷӣ ва қонунгузорию байналмилалӣ, кодификатсияи ғайрирасмӣи одатҳои байналмилалӣи савдоӣ ва таҷрибаи судии давлатҳо;

– **такмил додани** қонунгузорию маданӣ, муҳофизатии граждани ва иқтисодии ҚТ, ки масъалаҳои истифода ва татбиқи одатҳоро пешбинӣ менамоянд;

– **иҷозат додани** татбиқ ва истифодаи ҳуҷжатҳои кодификатсияшудаи ғайрирасмӣ, ки дар онҳо одатҳои байналмилалӣи савдоӣ ҷамъоварӣ гардидаанд.

Аҳамияти натиҷаҳои бадастовардаи доктринаи ҷаҳонӣ дар амалия, чунин тасдиқ карда мешавад, ки: натиҷаҳои таҳқиқот ба таҳлили объективона ва ҳамачонибаи таҳқиқоти назариявӣ амалӣ, ки бо паҳлӯҳои гуногуни одатҳо дар муомилоти маданӣ, таҳлили натиҷаҳо ва ҳуҷҷатҳои дар илм қабулгардида, муайян намудани он, таҳияи афкори тавсияҳои назариявӣ амалии рисолаи нав, нақшаи илмӣ ва тавсияҳо, таҳлили қонунгузорию миллӣ ва қонунгузорию давлатҳои хориҷӣ дар соҳаи одатҳо дар муомилоти маданӣ алоқаманд аст, асос меёбад. Дар рафти таҳқиқот дар рисола чунин ақида ташаккул ёфтааст, ки одатҳои ҳуқуқӣ дар муомилоти ҳуқуқи маданӣ маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқӣ мебошад, ки дар соҳаи муайяни фаъолияти инсон, гурӯҳи иҷтимоӣ ё ҷойе, ки дар натиҷаи тақдирӣ якҷандкаратаи шаклҳои муайяни рафтор хусусияти ҳатмӣ пайдо намуда,

бояд бо маҷбуркунии оммавӣ ва барои танзими муносибатҳои мушаххаси ҳуқуқи маданӣ тибқи иҷозат ва тартиби муқаррарнамудаи давлат истифода мешаванд. Дарки мукамал дар бораи хусусиятҳои татбиқи одатҳои ҳуқуқӣ дар танзими муносибатҳои ҳуқуқи маданӣ саҳмгузори ба рушди ҳуқуқҳои маданӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

– **асоснок карда шудааст, ки** одатҳои халқ офаридааст ва муаллифи мушаххас надорад ва ҳуқуқэҷонкунии халқ мебошад. Ҳуқуқи одатӣ, ки ба одатҳо асос ёфтааст, танҳо субъектҳои ҳуқуқи маданӣ иштирок мекунад;

– **офарида шуд:** одатҳои ҳуқуқӣ дар муомилоти маданӣ, меъёрҳои ҳуқуқи ба меъёрҳои ахлоқ ва қонун мувофиқа дониста мешаванд, ки бо қонунгузори муқаррар нагардида, дар соҳаи фаъолияти муайян дар натиҷаи такрорёбии бисёркаратаву якхелаи рафтори муайян ташаккул ёфта, ҳатмӣ гардидааст ва бо маҷбуркунии иҷтимоӣ (этибор) таъмин буда, барои танзими муносибатҳои мушаххаси маданӣ-ҳуқуқӣ тибқи иҷозат ва тартиби муайяннамудаи давлатӣ истифода бурда мешаванд.

– **муаррифӣ карда шуд:** одатҳои муомилоти қорӣ, меъёри ҳуқуқие дониста мешавад, ки яке аз намуди одатҳои муомилоти маданӣ буда, дар дар дилҳо соҳаи фаъолияти соҳибқорӣ дар натиҷаи такрорёбии бисёркаратаву якхелаи рафтори муайян ташаккул ёфта, ҳатмӣ гардидааст ва бо этибори (нуфуз) корпоративӣ таъмин буда, барои танзими муносибатҳои мушаххаси соҳибқорӣ тибқи иҷозати давлатӣ истифода бурда мешавад.

Баррасии этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ нишон доданд, ки бо таҳлили воқеъбинона ва ҳаматарафаи таҳқиқоти ҷойдоштаи назариявӣ ва методологии паҳлуҳои гуногуни мавзӯи диссертатсия, мурабтабсозӣ ва таҳлили натиҷаҳои дар илм пазируфташуда, мафҳумҳо, ақидаҳо ва тавсияҳои назариявӣ амалии муаллиф, нуктаҳои илмӣ таҳқиқот ва навгонии онҳо дар муқоиса бо натиҷаҳои дар илм ҷойдошта, таҳқиқи ҳолати кунунӣ ва роҳҳои тақмили истифода ва татбиқи одатҳо дар танзими муносибатҳои ҳуқуқи маданӣ асос ёфтааст.

– **муаллиф** низоми мафҳумҳо ва ақидаҳо дар бораи категорияи одатҳои муомилоти маданӣ таҳия ва қоркард намудааст.

– **пешниҳод шудааст, ки** тавсияҳои амалӣ оид ба рушд ва татбиқи одатҳои муомилоти маданӣ дар баррасӣ ва ҳалли баҳсҳои маданӣ-ҳуқуқӣ ва фаъолияти судҳо ҳамчун дастур ба роҳбарӣ гирифта шаванд.

– **назария** дар асоси муқаррарот ва ҳулосаҳои мукамали илмӣ, ки дар адабиёти илмӣ, қонунгузори ва амалияи давлатҳои гуногун ва Ҷумҳурии Тоҷикистон васеъ паҳн гардидаанд, асоснок карда шудааст.

– **ғояи мазкур ба натиҷаҳои** аз ҷониби умум эътирофшудаи илмӣ, маводи таърихӣ ҳуқуқӣ, маводҳои таҷрибаи судӣ, қонунгузори ва амсолияи судӣ асос ёфтааст.

– **истифода карда шуданд:** таҳқиқоти диссертатсионии мазкур се марҳилаи инкишофи одатҳои муомилоти маданӣ дар бар мегирад: 1) робитаи одатҳои муомилоти маданӣ бо сарчашмаи ҳуқуқи исломӣ ва дигар низомҳои ҳуқуқӣ; 2) инкишофи одатҳои муомилоти маданӣ дар

Тоҷикистони шуравӣ; 3) инкишофи одатҳои муомилоти маданӣ дар даври истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Саҳми шахсии доктараби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот ба сатҳи навгонии илмии диссертатсионӣ, нуқтаҳои илмии барои ҳимоя пешниҳодшуда, мақолаҳои илмӣ, маърузаҳо дар семинарҳои назариявӣ ва конференсияҳои илмӣ, инчунин дар таҳияи лоиҳаи тағйири иловаҳо ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ тасдиқ карда мешавад. Дар баробари ин, услуби навиштан, ҳалли масъалаҳо ва услуби рисола саҳми шахсии муаллифи рисолаҳо инъикос мекунад. Дар рафти таҳқиқот дар рисола чунин ақида ташаккул ёфт, ки одатҳои ҳуқуқӣ дар муомилоти ҳуқуқи маданӣ маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқӣ мебошад, ки дар соҳаи муайяни фаъолияти инсон, гурӯҳи иҷтимоӣ ё ҷойе, ки дар натиҷаи тақдирӣ якҷандкаратаи шаклҳои муайяни рафтор хусусияти ҳатмӣ пайдо намуда, бояд бо маҷбуркунии оммавӣ ва барои танзими муносибатҳои мушаххаси ҳуқуқии маданӣ тибқи иҷозат ва тартиби муқаррарнамудаи давлат истифода мешаванд. Дарки муқаммал дар бораи хусусиятҳои таъбиқи одатҳои ҳуқуқӣ дар танзими муносибатҳои ҳуқуқии маданӣ саҳмгузори ба рушди ҳуқуқҳои маданӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Дар рисола як қатор муқаррароти назариявӣ, ҳуқуқӣ ва тавсияҳо оид ба тақмили қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия шудааст.

Дар маҷлиси Шурои диссертатсионӣ аз 9-уми январи соли 2024 қарор қабул карда шуд, ки ба Анушервони Исрофил дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ дода шавад.

Ҳангоми гузаронидани овоздиҳии пинҳонӣ дар шурои диссертатсионӣ аз 15 нафар аъзои Шурои диссертатсионӣ, ки бо Фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 07 январи соли 2022, таҳти №16/шд тасдиқ гардидааст, 12 нафар иштирок доштанд, ки аз онҳо 5 нафарашон докторони илм аз рӯи ихтисоси диссертатсияи баррасишаванда мебошанд. Аз 12 нафар аъзои Шурои диссертатсионии дар ҷаласа иштирокдошта, овоз доданд: ба тарафдории додани дараҷаи номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ – 12 нафар, муқобил – нест, бетараф – нест, бюллетенҳои безътибор – нест.

Раиси Шурои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор

Азиззода У.А.

Котиби илмӣ Шурои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент

Назаров А.Қ.

9 январи соли 2024